

Agnieszka PIOTROWSKA-PIĄTEK
Urząd Statystyczny w Kielcach
Wydział Zarządzania i Modelowania Komputerowego
Politechnika Świętokrzyska w Kielcach
apiotrowskapiatek@gmail.com

Marta POMIETLORZ-LOSKA
Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej
marta.pomietlorz@wp.pl

POZIOM I DYNAMIKA ZMIAN W ZATRUDNIENIU I WYNAGRODZENIACH NA RYNKU TSL W POLSCE W LATACH 2004-2014

Streszczenie. Transport, spedycja i logistyka (TSL) są uważane za jeden z kluczowych rynków usługowych polskiej gospodarki. Celem artykułu jest zaprezentowanie poziomu i dynamiki zmian w zatrudnieniu oraz wynagrodzeniach na tym rynku w latach 2004-2014. Dla jego realizacji przeprowadzono analizę literatury przedmiotu oraz badania typu *desk research*. Uzyskane wyniki wskazują na dynamiczne zmiany w liczbie pracujących, co związane jest ze zmianami liczby przedsiębiorstw na tym rynku, a także procesami wewnętrznej konsolidacji. Analiza poziomu przeciętnych wynagrodzeń w przedsiębiorstwach TSL wskazuje, że w badanym okresie były one niższe w stosunku do przeciętnych płac w sektorze przedsiębiorstw, a różnica pomiędzy tymi poziomami zwiększała się.

Słowa kluczowe: transport, spedycja, logistyka, sekcja H, zatrudnienie, wynagrodzenia

LEVEL AND DYNAMICS OF EMPLOYMENT AND WAGES IN TSL MARKET IN POLAND IN 2004-2014

Abstract. Transport, Spedition and Logistics (TSL) are considered to be one of the main service markets of the Polish economy. The aim of the article is to present the level and dynamics of changes in employment and wages in this market from 2004 to 2014. The defined objective was realized through the analysis of literature and desk research. The results indicate dynamic changes in the number of employees, which is related to changes in the number of enterprises in this market, and the process of internal consolidation. The analysis of the level

of average wages in TSL enterprises indicates that over the analysed period they were lower in comparison to the average wages in the corporate sector and the difference between those levels was increasing.

Keywords: transport, spedition, logistic, section H, employment, wages

1. Wprowadzenie

Transport, spedycja i logistyka (TSL) są uważane za jeden z kluczowych rynków usługowych polskiej gospodarki. Globalizacja, rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych, akcesja Polski do struktur Unii Europejskiej są czynnikami szczególnie sprzyjającymi rozwojowi tego rynku w Polsce, zarówno w wymiarze infrastrukturalnym (np. poprzez rozwój sieci drogowej), regulacyjnym (ułatwiony przepływ osób i towarów), jak i ekonomiczno-społecznym (m.in.: zmiany w strukturze handlu, zwiększający się i coraz bardziej zdywersyfikowany popyt konsumentów na tego typu usługi, zmieniające się wzorce konsumpcji)¹.

Celem artykułu jest zaprezentowanie poziomu i dynamiki zmian w zatrudnieniu oraz wynagrodzeniach pracujących na rynku usług TSL w Polsce. Analizą objęto lata 2004-2014, a więc okres po wejściu Polski do Unii Europejskiej. Dla jego realizacji przeprowadzono przegląd literatury przedmiotu oraz badania typu *desk research*, w których wykorzystano dane Głównego Urzędu Statystycznego, dotyczące przedsiębiorstw zaliczanych do sekcji H – *Transport i Gospodarka Magazynowa*²³. W analizach wykorzystano wskaźniki dynamiki o stałej i zmiennej podstawie porównań, a wyniki zaprezentowano w ujęciu tabelarycznym i graficznym.

¹ Bartosik A., Piotrowska-Piątek A., Pomietlorz M.: Rynek usług TSL w Polsce w latach 2004-2013. Wybrane aspekty ekonomiczne. „Handel Wewnętrzny”, nr 1, 2016, s. 172.

² Z uwagi na to, że w klasyfikacji PKD 2007 nie występuje sekcja Działalność usługowa związana z transportem, spedycją i logistyką, w literaturze przedmiotu przyjmuje się, że najbliższa tym usługom jest sekcja H, por.: Mańkowski C.: Polski rynek usług logistycznych wobec kryzysu gospodarczego w Unii Europejskiej. „Prace i Materiały” Instytutu Handlu Zagranicznego Uniwersytetu Gdańskiego, nr 31/2, 2012, s. 214; Gryko-Nikitin A.: Polski rynek usług TSL w świetle danych statystycznych. „Ekonomia i Zarządzanie”, nr 4, 2010, s. 42.

³ W trakcie analizowanego szeregu czasowego nastąpiła zmiana PKD, dlatego też dane prezentowane dla lat 2004-2008 dotyczą sekcji I – Transport, gospodarka magazynowa i łączność (PKD 2004).

2. Rozwój rynku TSL w latach 2004-2014

Analizując zakres rynku TSL w Polsce, G. Szyszka wyróżnia następujące grupy przedsiębiorstw świadczących tego typu usługi: transportu i spedycji kolejowej, transportu i spedycji drogowej, kurierskie, magazynowe, transportu i spedycji kombinowanej⁴. Podany zakres przedmiotowy działalności przedsiębiorstw TSL należałoby uzupełnić o usługi transportu rurociągowego, lotniczego oraz działalności pocztowej.

Autorzy raportu *Logistyka w Polsce* do usług firm typu TSL zaliczają usługi: przewozowe, spedycyjne, magazynowe, celne, obsługi zaopatrzenia producentów, cross-docking, konfekcjonowania, dystrybucji, zarządzania przewoźnikami, doradztwa logistycznego, optymalizacji potoków ładunkowych oraz przesyłek kurierskich⁵, przy czym największy udział w wartości przychodów firm tego typu mają usługi spedycji i transportu (przewozowe)⁶.

Według Polskiej Klasyfikacji Działalności Gospodarczej 2007, a więc obowiązującej w Polsce klasyfikacji rodzajów działalności społeczno-gospodarczej, jakie występują w gospodarce narodowej i która została opracowana na podstawie Nace REv2⁷, przedsiębiorstwa TSL wchodzą w skład sekcji H, o nazwie *Transport i gospodarka magazynowa*. Sekcja ta dzieli się na następujące działy: transport lądowy i rurociągowy, transport wodny, magazynowanie i działalność usługowa wspomagająca transport, działalność pocztowa i kurierska, transport lotniczy. Obejmuje ona: działalność związaną z przewozem osób lub towarów realizowaną przez transport kolejowy, rurociągowy, drogowy, wodny lub lotniczy, działalność wspomagającą przewozy świadczoną przez stacje, porty, dworce kolejowe, autobusowe itp., terminale w zakresie kontroli ruchu, obsługi pasażerów, bagażu i ładunków, wynajem sprzętu transportowego z kierowcą lub załogą oraz działalność pocztową i kurierską.

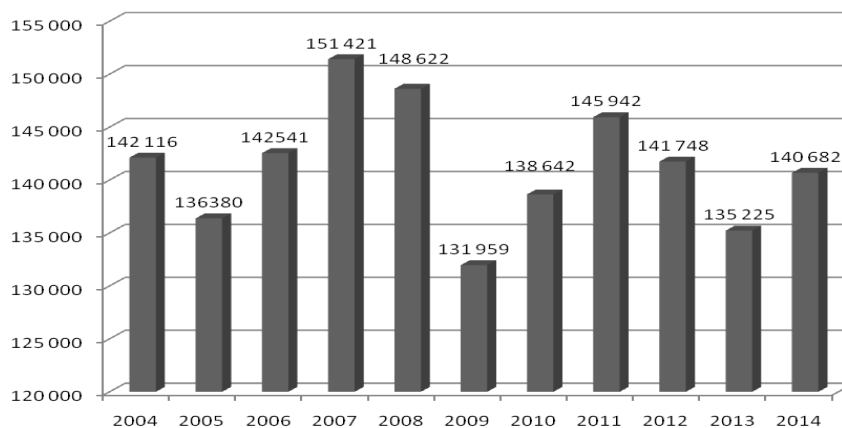
W Polsce największy rozwój rynku TSL nastąpił po wejściu do UE wraz ze zniesieniem barier związanych z przepływem ludzi i towarów, a także absorpcją środków z funduszy UE, która znacząco wpłynęła na poprawę infrastruktury drogowej, zarówno w wymiarze ilościowym, jak i jakościowym. Obecnie rynek usług logistycznych zawdzięcza swój rozwój coraz częstszym decyzjom przedsiębiorstw o outsourcingu, podejmowanym w poszukiwaniu optymalizacji systemów zaopatrzenia i dystrybucji.

⁴ Szyszka G.: *Logistyka w Polsce w latach 2006-2007*. [w:] „Logistics. Nowe wyzwania-nowe rozwiązania”, Instytut Logistyki i Magazynowania, Poznań 2008, s. 25.

⁵ Szyszka G.: *Logistyka w Polsce*. Instytut Logistyki i Magazynowania, Poznań 2002, s. 86.

⁶ Fechner I., Szyszka G.: *Logistyka w Polsce. Raport 201*. Instytut Logistyki i Magazynowania, Poznań 2012, s. 151.

⁷ Nace Revision 2 – statystyczna klasyfikacja działalności gospodarczych w Unii Europejskiej.

Rys. 1. Zmiany liczby przedsiębiorstw sekcji Transport i gospodarka magazynowa w latach 2004-2014

Źródło: Opracowanie własne⁸.

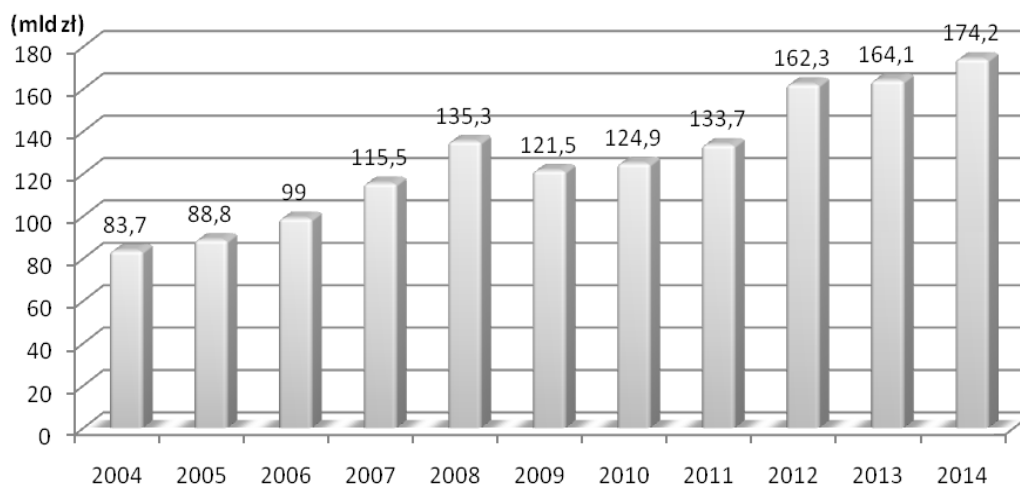
W analizie rozwoju rynku TSL w latach 2004-2014 wykorzystano dane o liczbie przedsiębiorstw oraz dane dotyczące przychodów ze sprzedaży usług. Liczba przedsiębiorstw z sekcji *Transport i gospodarka magazynowa* w analizowanym okresie ulegała dynamicznym zmianom, które spowodowane były wahaniami kondycji polskiej gospodarki. Jak przedstawiono na rys. 1, obserwujemy dwa okresy, w których liczba przedsiębiorstw w tej sekcji osiągała najwyższe wielkości, tj. lata 2006-2008 oraz 2010-2012, odpowiadające okresom korzystnej koniunktury w polskiej gospodarce. Znaczące zmniejszenie liczby przedsiębiorstw w 2009 r. wynikało z odzwierciedlenia przez sekcję kryzysu gospodarczego, który rozpoczął się na ogólnoswiatowych rynkach bankowych. W latach 2012-2013 obserwujemy ponowne zmniejszenie się liczby przedsiębiorstw w analizowanej sekcji. Warto również zaznaczyć, że czynnikiem wpływającym na liczbę przedsiębiorstw są również przemiany w strukturze rynku TSL. Jak podaje A. Wojciechowski, w ostatnich latach zauważalna jest koncentracja funkcjonalno-przestrzenna na rynku usług logistycznych, a spadek popytu w 2009 r. radykalnie zredukował liczbę wykonawców usług logistycznych⁹.

W analizie rozwoju rynku TSL warto również zwrócić uwagę na zmiany w zakresie przychodów ze sprzedaży usług. Jak przedstawiono na rys. 2, w latach 2004-2014 wartość przychodów ze sprzedaży systematycznie rosła, za wyjątkiem roku 2009, kiedy to przychody

⁸ Na podstawie: GUS: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2004 r. ZWS, Warszawa 2005, s. 58; GUS: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2005 r. ZWS, Warszawa 2006, s. 58; GUS: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2006 r. ZWS, Warszawa 2007, s. 58; GUS: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2007 r. ZWS, Warszawa 2008, s. 49; GUS: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2008 r. ZWS, Warszawa 2009, s. 49; GUS: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2009 r. ZWS, Warszawa 2010, s. 48; GUS: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2010 r. ZWS, Warszawa 2011, s. 46; GUS: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2011 r. ZWS, Warszawa 2012, s. 72; GUS: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2012 r. ZWS, Warszawa 2013, s. 76; GUS: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2013 r. ZWS, Warszawa 2014, s. 54; GUS: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2014 r. ZWS, Warszawa 2015, s. 54.

⁹ Wojciechowski A.: Rynek usług logistycznych w Polsce – analiza, perspektywy rozwoju. „Logistyka”, nr 4, 2012, s. 1383, 1393.

zmniejszyły się o prawie 14 mld złotych w porównaniu do roku poprzedniego, co było skutkiem ogólnego załamania polskiej gospodarki podczas światowego kryzysu gospodarczego (dla przypomnienia, w 2009 r. w branży odnotowano duży spadek liczby przedsiębiorstw).

Rys. 2. Przychody ze sprzedaży usług przedsiębiorstw z sekcji *Transport i gospodarka magazynowa*¹⁰ w latach 2004-2014

Źródło: Opracowanie własne¹¹.

3. Analiza zmian liczby pracujących¹² na rynku usług TSL w Polsce w latach 2004-2014

Jak przedstawiono powyżej, w analizowanym szeregu czasowym mieliśmy do czynienia ze znacznymi zmianami w liczbie przedsiębiorstw sekcji H, co miało związek z wahaniami koniunkturalnymi oraz procesami konsolidacyjnymi samego rynku. Należy się spodziewać, że zmiany te będą skutkowały zmianami w zakresie liczby pracujących.

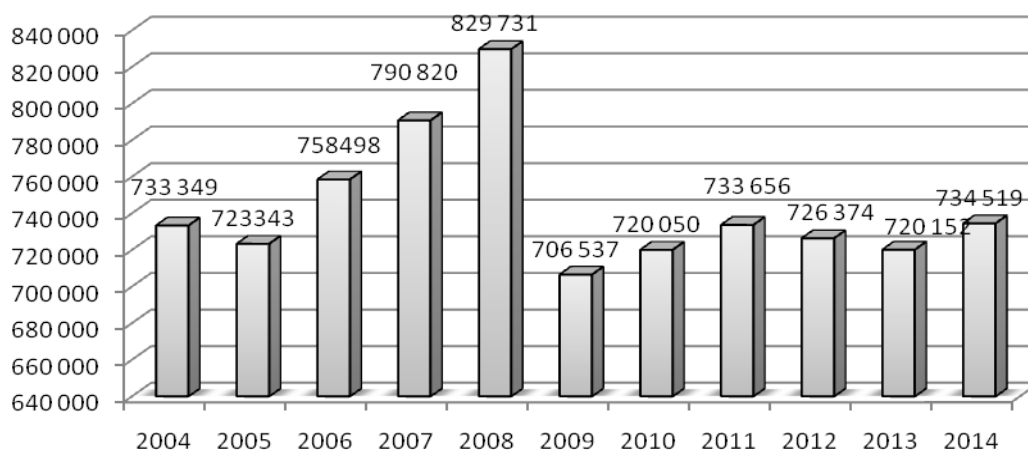
¹⁰ Dla lat 2004-2008 prezentowane dane dotyczą przedsiębiorstw z sekcji *Transport, gospodarka magazynowa i łączność z wyłączeniem działu Poczta i telekomunikacja* (PKD 2004); dla lat 2009-2014 prezentowane dane nie obejmują przedsiębiorstw z działu *Działalność pocztowa i kurierska*.

¹¹ Na podstawie: GUS: Transport – wyniki działalności w 2004 r. ZWS, Warszawa 2005, s. 80; GUS: Transport – wyniki działalności w 2005 r. ZWS, Warszawa 2006, s.80; GUS: Transport – wyniki działalności w 2006 r. ZWS, Warszawa 2007, s. 46; GUS: Transport – wyniki działalności w 2007 r. ZWS, Warszawa 2008, s. 45; GUS: Transport – wyniki działalności w 2008 r. ZWS, Warszawa 2009, s. 45; GUS: Transport – wyniki działalności w 2009 r. ZWS, Warszawa 2010, s.45; GUS: Transport – wyniki działalności w 2010 r. ZWS, Warszawa 2011, s. 45; GUS: Transport – wyniki działalności w 2011 r. ZWS, Warszawa 2012, s. 79; GUS: Transport – wyniki działalności w 2012 r. ZWS, Warszawa 2013, s. 45; GUS: Transport – wyniki działalności w 2013 r. ZWS, Warszawa 2014, s.47; GUS: Transport – wyniki działalności w 2014 r. ZWS, Warszawa 2015, s. 47.

¹² Do pracujących zalicza się: osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy lub stosunku służbowego, pracodawców i pracujących na własny rachunek łącznie z pomagającymi członkami ich rodzin, osoby wykonujące pracę nakładczą, agentów, członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych.

Z uwagi na specyfikę branży (np. sezony zwiększonego popytu), jak i stosowany przez firmy TSL model biznesowy oparty na oszczędności kosztów, większość firm TSL korzysta z elastycznych form zatrudnienia, bazuje na pracy tymczasowej, umowach cywilno-prawnych oraz kontraktowych (jednoosobowa działalność gospodarcza)¹³.

Jak przedstawiono na rys. 3, liczba pracujących w tej sekcji systematycznie wzrastała do 2008 r., po czym w 2009 r. nastąpił wyraźny spadek. W latach 2011-2013 po raz kolejny mieliśmy do czynienia ze spadkiem liczby pracujących w tej sekcji, przy czym skala tego spadku była niewielka w porównaniu do roku 2009. W 2014r. odnotowujemy niewielki wzrost liczby pracujących.

Rys. 3. Zmiany liczby pracujących w sekcji *Transport i gospodarka magazynowa*¹⁴ w latach 2004-2014
Źródło: Opracowanie własne (jak na rys. 1).

Dla lepszego zobrazowania zmian w liczbie pracujących obliczono dynamikę analizowanego zjawiska przy wykorzystaniu indeksów o stałej i zmiennej podstawie porównań. Największą dynamikę wzrostu analizowanej zmiennej odnotowano w latach 2006-2008 (tabela 1).

¹³ ManPower Group: Trendy HR w sektorze Spedycja Transport Logistyka, http://www.manpowergroup.pl/repository/Raporty/Trendy_ryнку_pracy/PL/2012_Trendy_HR_w_sektorze_TSL_raport_ManpowerGroup.pdf, s. 8.

¹⁴ Dla lat 2004-2008 prezentowane dane dotyczą przedsiębiorstw z sekcji *Transport, gospodarka magazynowa i łączność* (PKD 2004).

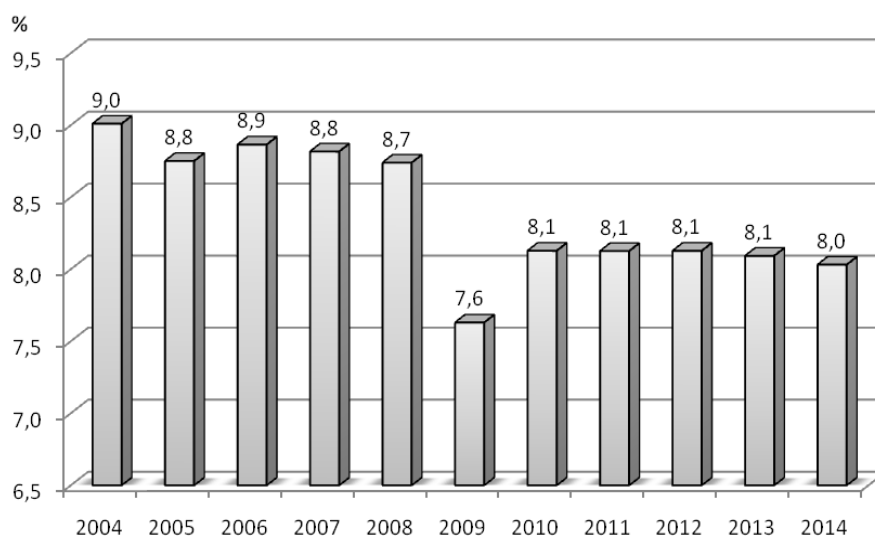
Tabela 1

Dynamika zmian liczby pracujących w sekcji *Transport i gospodarka magazynowa*¹⁵
w latach 2004-2014

Lata	Indeks jednopodstawowy (2004 = 100)	Indeks łańcuchowy (rok poprzedni = 100)
2004	100	-
2005	98,6	98,6
2006	103,4	104,9
2007	107,8	104,3
2008	113,1	104,9
2009	96,3	85,2
2010	98,2	101,9
2011	100,0	101,9
2012	99,0	99,0
2013	98,2	99,1
2014	100,2	102,0

Źródło: Opracowanie własne (jak na rys. 3).

W celu określenia udziału sekcji H w rynku pracy w Polsce przedstawiono dla analizowanego szeregu czasowego procentowy udział liczby osób pracujących w tej sekcji w odniesieniu do ogólnej liczby osób pracujących w Polsce (rys. 4). Początkowo, w 2004 r., pracujący w sekcji H stanowili 9,0% pracujących ogółem w Polsce. Największy spadek udziału pracujących w analizowanej sekcji w rynku pracy zanotowano w 2009 r. (o 1,1%). W kolejnych latach udział ten utrzymywał się na zbliżonym, stabilnym poziomie – 8,1%.

Rys. 4. Udział pracujących w sekcji *Transport i gospodarka magazynowa*¹⁶ w rynku pracy w latach 2004-2014

Źródło: Opracowanie własne (jak na rys. 1).

Warto również dodać, że wg autorów raportu *Trendy HR w sektorze Spedycja Transport Logistyka* fluktuacja kadry w przedsiębiorstwach TSL nie jest poważnym problemem, a wśród

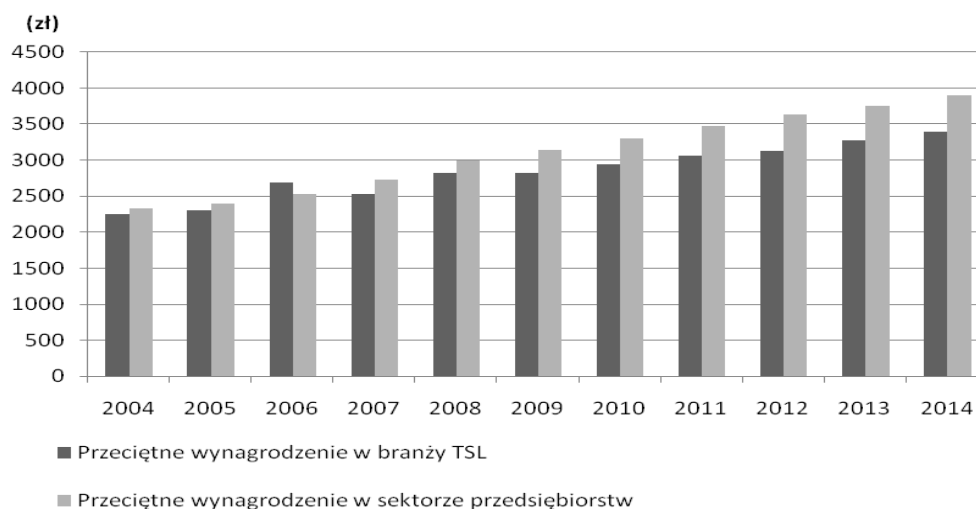
¹⁵ Dla lat 2004-2008 prezentowane dane dotyczą przedsiębiorstw z sekcji *Transport, gospodarka magazynowa i łączność* (PKD 2004).

¹⁶ Ibidem.

najbardziej poszukiwanych zawodów na tym rynku można wymienić magazyniera/operatora wózka widłowego, kierowcę i spedytora¹⁷.

4. Analiza zmian wynagrodzeń w sekcji *Transport i gospodarka magazynowa*¹⁸ w latach 2004-2014

Ważnym zagadnieniem związanym z analizą zatrudnienia w przedsiębiorstwach danej sekcji są wynagrodzenia – poziomy płac i ich relacje do innych sekcji bądź płac przeciętnych. Ocenia się, że na rynku TSL system motywowania pracowników jest jednym z czynników determinujących potencjał innowacyjny tych przedsiębiorstw¹⁹. W okresie objętym analizą przeciętne wynagrodzenie (brutto) pracujących w przedsiębiorstwach sekcji H systematycznie rosło, z wyjątkiem 2007 r. Porównując jednak poziom przeciętnego wynagrodzenia w analizowanej sekcji, należy zauważyć, że było ono niższe w stosunku do przeciętnego wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw (z wyjątkiem jednego roku). Ponadto, co wydaje się niepokojące, luka ta od 2007 r. zwiększała się z roku na rok (rys. 5).

Rys. 5. Przeciętne wynagrodzenie brutto²⁰ w sekcji *Transport i gospodarka magazynowa* w stosunku do przeciętnego wynagrodzenia brutto w sektorze przedsiębiorstw w latach 2004-2014 (w zł)
 Źródło: Opracowanie własne na podstawie: GUS: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2008 r. ZWS, Warszawa 2009, s. 49; GUS: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2014 r. ZWS, Warszawa 2015, s. 52.

¹⁷ ManPower Group..., s. 5.

¹⁸ Dla lat 2004-2008 prezentowane dane dotyczą przedsiębiorstw z sekcji *Transport, gospodarka magazynowa i łączność* (PKD 2004).

¹⁹ Kruczek M., Przybylska E., Żebrucki Z.: Założenia do badania potencjału innowacyjnego przedsiębiorstw branży Transport-Spedycja-Logistyka. Zeszyty Naukowe, s. Organizacja i Zarządzanie, z. 78. Politechnika Śląska, Gliwice 2015, s. 217.

²⁰ Dane o przeciętnym zatrudnieniu i przeciętnym wynagrodzeniu dotyczą pracowników najemnych, tj. osób zatrudnionych na podstawie stosunku pracy (umowa o pracę, powołanie, mianowanie lub wybór) i obejmują pracowników pełnozatrudnionych oraz niepełnozatrudnionych w przeliczeniu na pełnozatrudnionych.

Dla lepszego zobrazowania zmian w relacjach analizowanych zmiennych obliczono wskaźnik dynamiki o stałej podstawie porównań. Jak przedstawiono w tabeli 2 począwszy od roku 2007 przeciętne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw rosło szybciej niż przeciętne płace w sekcji H.

Tabela 2

Zmiany w dynamice przeciętnego wynagrodzenia brutto w sekcji *Transport i gospodarka magazynowa* oraz przeciętnego wynagrodzenia brutto w sektorze przedsiębiorstw w latach 2004-2014

Lata	Przeciętne wynagrodzenie brutto w sekcji H (zł)	Indeks jednopodstawowy (2004 = 100)	Przeciętne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw (zł)	Indeks jednopodstawowy (2004 = 100)
2004	2246,6	100	2336	100
2005	2297,2	102,3	2402	102,8
2006	2691,3	119,8	2525	108,1
2007	2529,4	112,6	2732	117,0
2008	2824,9	125,7	3000	128,4
2009	2825,4	125,8	3139	134,4
2010	2942	131,0	3300	141,3
2011	3058	136,1	3481	149,0
2012	3133,9	139,5	3628	155,3
2013	3268,6	145,5	3761	161,0
2014	3392,1	151,0	3899	166,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: GUS: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2008 r., ZWS, Warszawa 2009, s. 49, GUS: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2014 r. ZWS, Warszawa 2015, s. 52.

5. Podsumowanie

Rynek usług TSL z uwagi na duży związek z innymi rynkami określa się często jako system nośny gospodarki. Wzrostowi popytu na tego typu usługi sprzyjają obecnie zmiany zachowań nabywczych konsumentów (e-commerce) oraz outsourcing przedsiębiorstw w zakresie systemów zaopatrzenia i dystrybucji. Świadczy o tym wzrastająca wartość przychodów ze sprzedaży usług na tym rynku²¹.

W świetle zaprezentowanych w artykule wyników w analizowanym okresie obserwujemy dynamiczne zmiany na rynku usług TSL w Polsce w zakresie liczby pracujących. Związane jest to ze zmianami liczby przedsiębiorstw, procesami wewnętrznej konsolidacji funkcjonalno-przestrzennej a także charakterystycznym dla tego rynku modelem prowadzenia działalności w zakresie polityki kadrowej na podstawie umów kontraktowych bądź cywilnoprawnych.

²¹ Bartosik A., Piotrowska-Piątek A., Pomietlorz M.: Rynek usług TSL w Polsce w latach 2004-2013. Wybrane aspekty ekonomiczne. „Handel Wewnętrzny”, nr 1, 2016, s. 180.

Analiza raportów firm doradczych oraz specjalizujących się w HR wskazuje na optymistyczne prognozy w zakresie zatrudnienia i zarobków w tej branży²². Jednak analiza poziomu przeciętnych wynagrodzeń w przedsiębiorstwach TSL pokazuje, że w badanym okresie były one niższe w stosunku do przeciętnych płac w sektorze przedsiębiorstw, a różnica pomiędzy tymi poziomami zwiększała się. Wydaje się to niepokojące z uwagi na ocenę atrakcyjności pracy na tym rynku przez potencjalnych pracowników.

Bibliografia

1. Adecco: Rynek pracy stalej w Polsce. Najbardziej popularne stanowiska i wynagrodzenia, http://www.adecco.pl/SiteCollectionDocuments/Adecco_raportPP_2015_FIN.pdf, 2015.
2. Bartosik A., Piotrowska-Piątek A., Pomietlorz M.: Rynek usług TSL w Polsce w latach 2004-2013. Wybrane aspekty ekonomiczne. „Handel Wewnętrzny”, nr 1, 2006.
3. Brdulak H.: Rynek usług transportowych, spedycyjnych i logistycznych w Polsce, [w:] Rydzykowski W., Wojewódzka-Król K. (red.): Transport. PWN, Warszawa 2005.
4. Fechner I., Szyszka G.: Logistyka w Polsce. Raport 2011. Instytut Logistyki i Magazynowania, Poznań 2012.
5. Grucki K.: Rynek usług logistycznych, [w:] Ciesielski M. (red.): Logistyka w biznesie. PWE, Warszawa 2006.
6. Gryko-Nikitin A.: Polski rynek usług TSL w świetle danych statystycznych. „Ekonomia i Zarządzanie”, nr 4, 2010.
7. GUS: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2004 r. ZWS, Warszawa 2005.
8. GUS: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2005 r. ZWS, Warszawa 2006.
9. GUS: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2006 r. ZWS, Warszawa 2007.
10. GUS: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2007 r. ZWS, Warszawa 2008.
11. GUS: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2008 r. ZWS, Warszawa 2009.
12. GUS: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2009 r. ZWS, Warszawa 2010.
13. GUS: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2010 r. ZWS, Warszawa 2011.
14. GUS: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2011 r. ZWS, Warszawa 2012.
15. GUS: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2012 r. ZWS, Warszawa 2013.
16. GUS: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2013 r. ZWS, Warszawa 2014.
17. GUS: Transport – wyniki działalności w 2004 r. ZWS, Warszawa 2005.
18. GUS: Transport – wyniki działalności w 2005 r. ZWS, Warszawa 2006.
19. GUS: Transport – wyniki działalności w 2006 r. ZWS, Warszawa 2007.
20. GUS: Transport – wyniki działalności w 2007 r. ZWS, Warszawa 2008.

²² Por.: Adecco: Rynek pracy stalej w Polsce. Najbardziej popularne stanowiska i wynagrodzenia, http://www.adecco.pl/SiteCollectionDocuments/Adecco_raportPP_2015_FIN.pdf, 2015, s. 9.

21. GUS: Transport – wyniki działalności w 2008 r. ZWS, Warszawa 2009.
22. GUS: Transport – wyniki działalności w 2009 r. ZWS, Warszawa 2010.
23. GUS: Transport – wyniki działalności w 2010 r. ZWS, Warszawa 2011.
24. GUS: Transport – wyniki działalności w 2011 r. ZWS, Warszawa 2012.
25. GUS: Transport – wyniki działalności w 2012 r. ZWS, Warszawa 2013.
26. GUS: Transport – wyniki działalności w 2013 r. ZWS, Warszawa 2014.
27. Kruczek M., Przybylska E., Żebrucki Z.: Założenia do badania potencjału innowacyjnego przedsiębiorstw branży Transport-Spedycja-Logistyka. Zeszyty Naukowe, s. Organizacja i Zarządzanie, z. 78. Politechnika Śląska, Gliwice 2015.
28. ManPower Group: Trendy HR w sektorze Transport Spedycja Logistyka. 2013, http://www.manpowergroup.pl/repository/Raporty/Trendy_ryнку_pracy/PL/2012_Trendy_HR_w_sektorze_TSL_raport_ManpowerGroup.pdf, 15.05.2015.
29. Mańkowski C.: Polski rynek usług logistycznych wobec kryzysu gospodarczego w Unii Europejskiej. Prace i Materiały, nr 31/2. Instytut Handlu Zagranicznego Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2012.
30. Szyszka G. (red.): Logistyka w Polsce. Instytut Logistyki i Magazynowania, Poznań 2002.
31. Szyszka G.: Logistyka w Polsce w latach 2006-2007, [w:] Logistics 2008. Nowe wyzwania-nowe rozwiązania. Instytut Logistyki i Magazynowania, Poznań 2008.
32. Wojciechowski A.: Rynek usług logistycznych w Polsce – analiza, perspektywy rozwoju. „Logistyka”, nr 4, 2012.